

भटक्या विमुक्त समुदायाची आरोग्य स्थिती अहवाल (सन २०१९)

भटक्या विमुक्त समुदायाची आरोग्याची स्थिती जाणून घेण्यासाठी इकोनेट संस्थेने महाराष्ट्रातील एकूण १० जिल्ह्यांतील संस्था कार्यकर्त्यांच्या सहकार्याने माहिती संकलित केली आहे. हि माहिती संकलित करण्यासाठी फोकस ग्रुप डिस्कशन हि पद्धती वापरण्यात आली आहे. याबाबतची सविस्तर माहिती व समोर आलेला निष्कर्ष सदर अहवालात थोडक्यात मांडला आहे.

१) सहभागी जिल्हे व समुदाय:

जिल्हा	तालुका	समुदाय
अकोला	मुर्तीजापुर	फासे पारधी
अमरावती	नांदगाव खांडेश्वर	फासे पारधी
अहमदनगर	कर्जत, श्रीगोंदा	डावरी गोसावी, वडार, फासे पारधी, कोळी, नंदीवाले
नांदेड	देगलूर	वडार, घिसाडी, गोल्ला
नागपूर	उमरेड	नाथाजोगी
पुणे	शिरूर	फासे पारधी
यवतमाळ	महागाव	मथुरा बंजारा
रत्नागिरी	संगमेश्वर	गोंधळी, धनगर, सरोदे
सांगली	आटपाडी	धनगर
सोलापूर	पंढरपूर, सांगोला	धनगर, नाथपंथी डावरी गोसावी

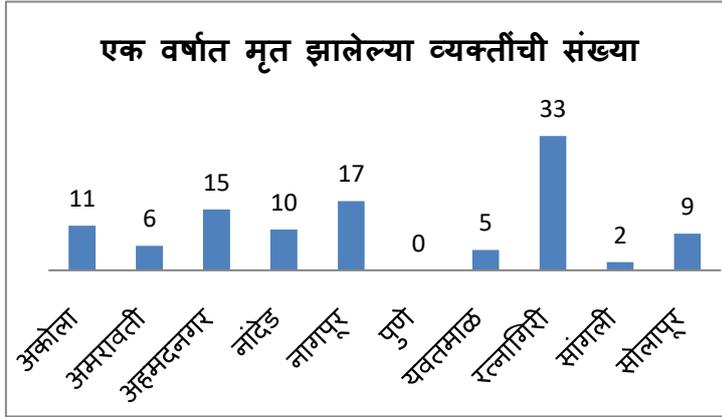
टेबल नं. १

२) मागील एक वर्षात मृत झालेल्या व्यक्तींची संख्या व मृत्यूचे कारण:

चार्ट नं. १ प्रमाणे, मागील एक वर्षात सर्वाधिक मृत्यू हे रत्नागिरी व त्या खालोखाल क्रमाने नागपूर, अहमदनगर, अकोला, नांदेड व सोलापूर या जिल्ह्यांत झाल्याचे दिसून येते. संकलित केलेल्या माहितीनुसार, टेबल नं. २ प्रमाणे, नागपूर जिल्ह्यातील नाथाजोगी समाजाचे सर्वाधिक १७ कुपोषणाचे बळी गेले आहेत. अहमदनगर व सोलापूर जिल्ह्यात डिलिवरी दरम्यान २ मातामृत्यू झाले आहेत. तर नांदेडमध्ये अर्भक मृत्यूची संख्या सर्वाधिक म्हणजे ३ आहे व

सोलापूर जिल्यात देखील १ अर्भक मृत्यू झाला आहे. व्यसनाधीनतेचे बळी सोलापूर जिल्यात सर्वाधिक म्हणजे ४ व त्याखालोखाल रत्नागिरी मध्ये ३ बळी गेले आहेत. न्युमोनिया मुले रत्नागिरी जिल्यात ४ मृत्यू झाले आहेत.

शासन स्तरावर माता व बाल संरक्षण, कुपोषण निर्मुलन व विविध आजारांपासून संरक्षण करण्यासाठी लसीकरणाचे विविध उपक्रम विविध पातळीवर राबविले जातात. अशा विविध योजना व उपक्रमांपर्यंत भटक्या समुदायाची पोहोच वाढविण्याची व त्या दृशीने पावले उचलण्याची नक्कीच गरज जाणवते.

चार्ट नं. १

जिल्हा	कावीळ	मोटर अपघात	दारू	डिलिवरी दरम्यान	अर्भक मृत्यू	कुपोषण	हृदयविकार	कन्सर	HIV	दिर्घाआजार	वृद्धापकाळ	आत्महत्या	बी.पी.	शुगर	टीबी	न्युमोनिया	पक्षाघात	किडनी	माहित नाही	एकूण
अकोला		६											१	२					२	११
अमरावती																			६	६
अ. नगर		१	१	१			२	१		१		१		१					६	१५
नांदेड					३			१	१		१		२		१			१		१०
नागपूर						१७														१७
पुणे																				
यवतमाळ								१							१			१	२	५
रत्नागिरी		१	३				३				३					४	३		१६	३३
सांगली											१	१								२
सोलापूर	१		४	१	१						१								१	९
एकूण	१	८	८	२	४	१७	५	३	१	१	६	२	३	३	२	४	३	२	३३	१०८

टेबल नं- २

३) सर्वसाधारण सर्वांना होणारे आजार:

सोबत दिलेल्या यादी नुसार, सर्वसाधारण सर्व वयोगटातील व्यक्तींना होणाऱ्या आजारांत क्रमवारीप्रमाणे सर्वाधिक होणारा आजार म्हणजे टायफाईड, डेंग्यू, मलेरिया व ताप हा आहे. त्याखालोखाल सर्दी खोकला व हिवताप हे आहेत. भटक्या समुदायाची जीवनशैली, आहार व कामाचे स्वरूप बघता गुडघेदुखी, पाठ, मान व पाठीचा मणका दुखणे हे सर्वसाधारण सर्वांनाच सतत होणारे त्रास आहेत. ज्या परिस्थितीत भटका समुदाय राहतो, वावरतो, जीवन जगतो तेथे पाणी व स्वच्छतेचा प्रश्न बहुदा असतोच. त्यामुळे योग्य ती काळजी व स्वच्छता ठेवली जाईलच असे नाही. शिवाय काही समुदाय शिळे पाके अन्न मागून खातात. परिणामी पोटदुखी, उलट्या, मळमळ, जुलाब व त्याचबरोबर कावीळ हे देखील वारंवार होणारे आजार आहेत. स्वच्छता व पोषक आहाराचा अभाव म्हणून त्वचारोग देखील मोठ्या प्रमाणावर होतात. भटके आयुष्य, अज्ञान, समाज आरोग्य यंत्रणेकडून मिळणारी वागणूक यामुळे बरीच लहान मुल गोवर व कांजिण्या यांच्या लसिकारनापासून वंचित राहतात. परिणामी हा आजार देखील बहुतेक व्यक्तींना होतो. त्यानंतर कमी प्रमाणात होणारे आजार सोबतच्या यादीत सर्वात खाली नमूद केले आहेत.

टायफाईड, डेंग्यू, मलेरिया ताप
सर्दी, खोकला
हिवताप
अर्धागवायू
गुडघेदुखी, पाठ, मान, मनका दुखी
पोटदुखी, उलटी व मळमळ
कावीळ
त्वचारोग
डोकेदुखी
कंबरदुखी
क्षयरोग
जुलाब
एच आय व्ही
गोवर व कांजिण्या
चिकनगुनिया
निमोनिया
मुतखडा
शुगर
अशक्तपणा
कुष्ठरोग
डोळ्याचे आजार
दमा
मुळव्याध
रक्ताशय
लिव्हर खराब होणे
हृदय विकार

४) प्रामुख्याने महिलांना होणारे आजार:

प्रामुख्याने महिलांना होणाऱ्या आजारांची यादी सोबत दिली आहे. क्रमाने, यातील सर्वात वर नमूद केलेला रक्ताशय हा आजार सर्वाधिक महिलांना होणारा आजार आहे. त्याच्या खालोखाल गर्भ पिशवीचे आजार, कंबर व मनके दुखी आणि मासिक पाळी संबंधी विविध आजार सर्वाधिक महिलांना होतात. अर्थात वरती नमूद केल्याप्रमाणे, जीवनशैली, आहार या गोष्टींचा येथे मोठा परिणाम जाणवतो.

रक्ताशय

गर्भ पिशवीचे आजार व अंग बाहेर येणे
कंबरदुखी व मनके दुखी
मासिक पाळी- अनियमित मासिक पाळी,
पोटदुखी व कंबरदुखी, अंगावरून जाणे इ.

अशक्तपणा

संधिवात

कॅल्शियमची कमतरता

प्रसूतीवेळी अडचणी

स्तनांत गाठी होणे

कुपोषण

मुळव्याध

गरोदर व स्तनदा मातांना कॅल्शियम व रक्तवाढीच्या गोळ्या गावातील पसरकारी दवाखान्यात विनामूल्य मिळतात. सोबत अंगणवाडीतून पोषण आहार देखील मिळतो. तरीदेखील भटका समाज यापासून वंचितच राहिलेला दिसतो. परिणामी वरील आजार मोठ्या प्रमाणात उद्भवतात.

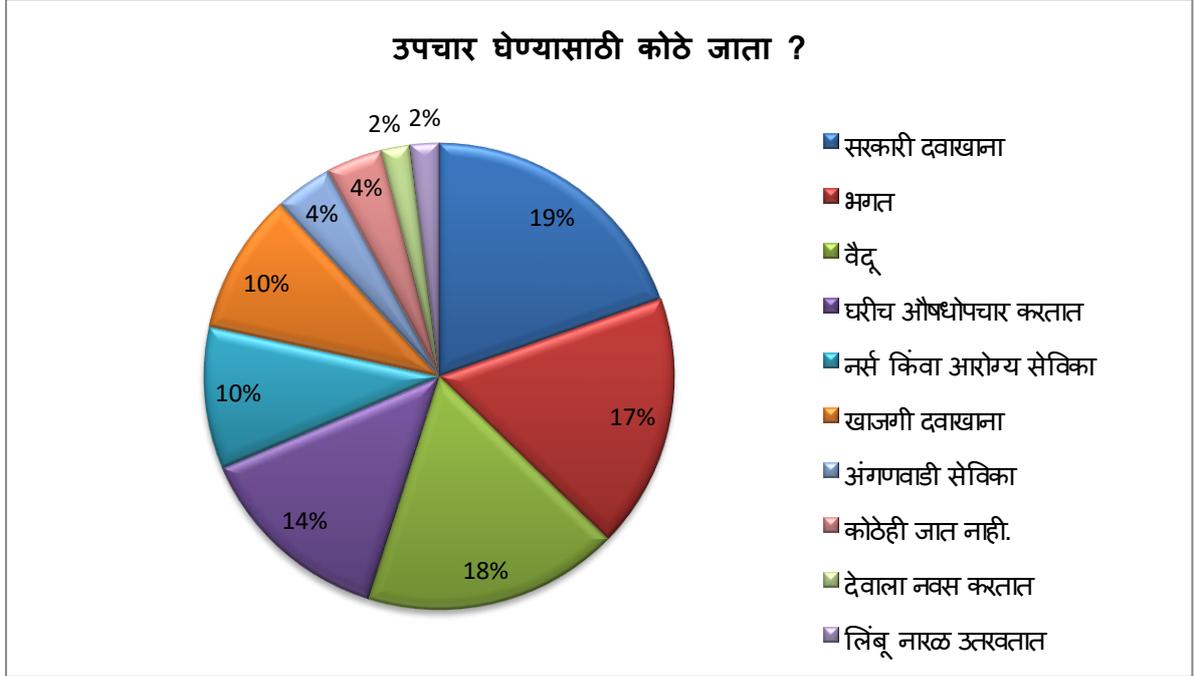
५) उपचार घ्यावेच लागतात असे आजार:

संकलित केलेल्या माहितीनुसार, डॅंग्यू, टायफाइड, मलेरिया, ताप, क्षयरोग, गर्भ पिशवीचे आजार, गॅस्ट्रो, हिवताप, एच आय व्ही, कावीळ, कॅन्सर, जुलाब, उलटी, किडनीचे आजार, चिकनगुनिया, त्वचारोग, अपेंडिक्स, घटसर्प, दमा, निमोनिया, पेशी वाढणे व कमी होणे, लिव्हर संबंधी आजार, डायबेटीस, कुष्ठरोग, हृदयविकार हे असे आजार आहेत ज्यांच्यासाठी दवाखान्यात उपचार घ्यावेच लागतात.

६) उपचार घेण्यासाठी जाण्याचे ठिकाण:

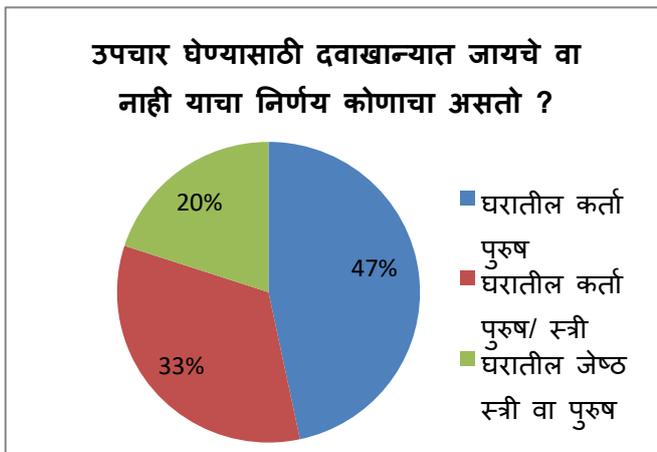
चार्ट नं. २ प्रमाणे फक्त १९% लोक हे सरकारी दवाखान्यात उपचार घेण्यासाठी जातात तर १०% लोक खाजगी दवाखान्यात उपचार घेण्यासाठी जातात. म्हणजेच फक्त २९% लोक आजारपणात उपचार घेण्यासाठी दवाखान्यात जातात. त्याचबरोबर १०% लोक आरोग्य सेविका किंवा नर्स तर ४% लोक आरोग्य सेविकेकडे जाऊन उपचार घेतात. उर्वरित १७% लोक भगत तर १८% लोक वैदू (जडीबुटी देणारे) यांचेकडे उपचार घेण्यासाठी जातात. त्याचबरोबर २% लोक लिंबू नारळ उतरवतात तर २% लोक देवाला नवस करतात. म्हणजेच एकूण २१% हा आकडा खर तर फारच धक्कादायक आहे जो आजही अंधश्रद्धेच्या विळख्यात सापडलेला

समाज किती मोठ्या प्रमाणात आहे हे दर्शवतो. तसेच १४% लोक घरीच औषधोपचार घेतात व ४% कोठेही उपचार घेण्यासाठी न जाता आजार आपोआप बरा होण्याची वाट बघतात. थोडक्यात एकूण समाजाच्या ५७% लोक हे आजही शासकीय व खाजगी आरोग्य सुविधांपासून फार दूर आहेत. त्यांची आरोग्य सेवांपर्यंतची पोहोच वाढविण्यासाठी नक्कीच ठोस काम करण्याची गरज आहे. आणि त्यासाठी सर्वप्रथम अंधश्रद्धा दूर करून आरोग्य सेवांबाबत विश्वास निर्माण करण्यासाठी ठोस पावले उचलण्याची गरज आहे.

चार्ट नं. २

७) उपचार घेण्यासाठी दवाखान्यात जायचे किंवा नाही याबाबत अंतिम निर्णय:

दवाखान्यात जायचे वा नाही याबाबत निर्णय घेण्यात पुरुषी वर्चस्व दिसते. ४७% पुरुष जे घराचे कर्ता आहेत तेच याबाबत निर्णय घेतात. पुरुषी वर्चस्व बरोबरच कुटुंबात पैसे कमवून आणणारी व्यक्तीचे निर्णय घेण्यातील प्रमाण देखील ३३% आहे.

चार्ट नं. ३